

NOANIQLIK VA RISK SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARINING MOLIVAVIY MENEJMENT SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Esanov Nurbek Oybek o'g'li

*O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi
Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi 2-bosqich magistranti*

Kirish

Mamlakatimiz iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi tarmog'ining ahamiyati juda katta. Chunki respublikamiz abolisining yarmi qishloq joylarda istiqomat qiladi va ulaming turmush farovonligi mazkur tarmoq rivoji bilan uzviy bog'liqdir. Bundan tashqari mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti va valyuta tushumi tarkibida ham qishloq xo'jaligi tarmog'i sezilarli salmoqqa ega. Qishloq xo'jaligi tarmog'i aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan hamda sanoatning ayrim sohalarini xomashyo bilan ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Endilikda aholi soni va ehtiyojlarining o'sishi hamda qayta ishlash sanoati quvvatlarining yuksalishi qishloq xo'jalik mahsulotlari yetishtirish hajmini yanada ko'paytirishni obyektiv ravishda taqozo etmoqda. Shuning uchun ham ushbu tarmoqni rivojlantirish va samaradorligini oshirish dolzarb hisoblanadi.

Biroq, qishloq xo'jaligi korxonalari o'z faoliyati davomida ko'plab noaniq va riskli vaziyatlar bilan robaro keladi. Qishloq xo'jaligida moliyaviy tavakkalchilikni boshqarish fermer xo'jaligining barqaror o'sishini ta'minlash uchun asosiy vosita hisoblanadi.

Qishloq xo'jaligida moliyaviy tavakkalchiliklar oldindan aytib bo'lmaydigan ob-havo sharoiti, bozor o'zgarishi kabi turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi. Bu omillar korxonalarning ishlashiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ushbu xavflarni tushunish va kamaytirish orqali fermerlar xavfsiz moliyaviy kelajakka ega bo'lishlari mumkin. Qishloq xo'jaligida eng xavfli tavakkalchilik bu fermerning nazorati ostida bo'lmagan omillar mavjudligidir. Misol uchun, qurg'oqchilik, suv toshqini va bo'ron kabi ob-havo sharoiti ekinlar va chorva mollariga katta zarar etkazishi mumkin. Texnikaning ishlamay qolishi va uzkunlarni sozlaydigan mutaxassislar yetishmasligi kabi operatsion to'siqlar moliyaviy resurslarga bo'lgan xavfni yanada kuchaytirishi mumkin. Shuning uchun moliyaviy risklarni proaktiv boshqarish fermerlarga tavakkalchiliklarni ko'proq nazorat qilish imkonini beradi.

Moliyaviy tavakkalchilikni tushunish

Qishloq xo'jaligidagi moliyaviy tavakkalchilik turli omillar ta'sirida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan moliyaviy yo'qotishlarni anglatadi. Ushbu xavflar tabiiy ofatlar va iste'mol talabining o'zgarishi kabi tashqi iqtisodiy omillar tufayli yuzaga

keladi. Masalan, bozor narxlarining keskin pasayishi, qurg'oqchilik yoki iste'molchilarning xohish-istaklarining o'zgarishi. Ushbu xavflarni va ularning manbalarini aniqlash qishloq xo'jaligida moliyaviy risklarni yaxshi boshqarish yo'lidagi dastlabki qadamdir.

Qishloq xo'jaligida moliyaviy tavakkalchilikka ko'plab omillar ta'sir qiladi:

1. Tashqi iqtisodiy omillar:

Savdo siyosatidagi o'zgarishlar yoki iqtisodiy tanazzullar qishloq xo'jaligi materiallari va mahsulotlari narxiga ta'sir qilishi mumkin. Foiz stavkalari hamda valyuta kurslari o'zgarishining olingan qarz va mahsulot sotib olish xarajatlariga ta'siri.

2. Tabiiy ofatlar:

Qishloq xo'jaligi bo'ronlar, zilzilalar va zararkunandalar kabi tabiiy ofatlarga juda moyil. Bu tabiiy ofatlar ekinlar va chorva mollarini nobud qilishi, katta moliyaviy yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

3. Iste'molchilar talabining o'zgarishi:

Iste'molchilarning tanlovlari va ovqatlanish tendensiyalarining o'zgarishi qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bo'lgan talabga ta'sir qilishi mumkin. Misol uchun, organik mahsulotlar yoki o'simlik asosidagi parhezlariga bo'lgan talabning ortib borishi an'anaviy dehqonchilik amaliyotlarining rentabelligiga ta'sir qilishi mumkin.

4. Xarajatlar o'zgarishi:

Urug'lar, o'g'itlar, pestitsidlar va boshqa materiallar narxi vaqti-vaqti bilan o'zgarishi mumkin. Ushbu xarajatlarning kutilmagan o'sishi fermerlar byudjetini stressga tushirishi va daromadlarni kamaytirishi mumkin.

5. Qonunchilikdagi o'zgarishlar:

Atrof-muhitni muhofaza qilish, mehnat va oziq-ovqat xavfsizligi bilan bog'liq yangi qoidalar dehqonchilik amaliyotida katta o'zgartirishlarni talab qilishi mumkin. Yangilangan qoidalarga rioya qilish muhim, ammo bu moliyaviy xavfni oshirishi mumkin. Ushbu omillarni tushunish, ularning ta'sirini kamaytirish va korxonaning moliyaviy holatini yaxshilash uchun strategiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Moliyaviy riskni boshqarishning asosiy strategiyalari

Diversifikatsiya

Diversifikatsiya qishloq xo'jaligida moliyaviy risklarni boshqarishning eng samarali strategiyalaridan biridir. Turli xil ekinlar, chorvachilik va boshqa qishloq xo'jaligi yo'nalishlari bilan shug'ullanib, yagona daromad manbaiga qaramlikni kamaytirish mumkin. Bunda, agar bitta ekindan kutilgan hosil olinmasa yoki bozor narxlari tushib qolsa, boshqa daromad manbalari moliyaviy ta'sirni kamaytirishi mumkin. Fermerlar har xil turdagi ekinlar yetishtirish yoki chorvachilikka ega bo'lishi, agroturizm va qo'shimcha qiymatli mahsulotlar kabi boshqa faoliyatni boshlash haqida

o'ylashlari kerak. Misol uchun, paxta va sabzavot yetishtiruvchi fermer xo'jaligi paxtaning narxi tushib ketsa, lekin sabzavot narxi barqaror bo'lib qolsa, baribir daromad oladi. Xuddi shunday, ekinlar bilan birga chorva mollariga ega bo'lish qo'shimcha daromad keltirishi va chorva hayvonlari ozuqasi uchun yem-xashak bilan ta'minlashda afzalliklar beradi.

Fyuchers shartnomalari va xedjirlash

Bozor tebranishlarini boshqarishning eng samarali strategiyasi bu xedjirlash va fyuchers shartnomalari hisoblanadi. Fyuchers shartnomalari mahsulot narxini oldindan belgilash orqali narxlarning o'zgarishi xavfini kamaytirishga yordam beradi. Naqd pul bozoridagi har qanday yo'qotishlarni qoplash uchun fyuchers bozorida pozitsiyani egallash xedjirlash deb nomlanadi. Ikkala taktika ham korxonani noqulay bozor sharoitlaridan himoya qilish va daromadni barqarorlashtirish uchun foydalidir. Misol uchun, fyuchers shartnomasini tuzish orqali korxona o'z hosilini kelajakdagi sanada oldindan belgilangan narxda sotishga erishadi. Bu korxonani o'rim-yig'imdan oldin narxlarning pasayishi xavfidan himoya qiladi. Xedjirlash birja orqali amalga oshirilishi mumkin, bunda prognoz qilingan hosil miqdoriga mos keladigan fyuchers shartnomalarini sotiladi. Ushbu strategiyalar aniqlik darajasini ta'minlaydi va korxona moliyasini samarali rejalashtirish imkonini beradi.

Sug'urta

Qishloq xo'jaligida moliyaviy risklarni boshqarishda sug'urta muhim ahamiyat kasb etadi. Tegishli sug'urta rejalarini sotib olish moliyaviy xavfsizlikni ta'minlaydi. Xatarlarni yaxshi boshqarishning kaliti bu korxona faoliyatidagi xavflarni aniqlash va to'g'ri sug'urta rejalarini tanlashdir.

Qishloq xo'jaligi vazirligi tomonidan "Qishloq xo'jaligi tavakkalchiliklarini sug'urta qilish to'g'risida"gi qonun loyihasi ishlab chiqilgan bo'lib, hozirda loyihaning tasdiqlanishi kutilmoqda:

Ushbu qonun loyihasi bilan qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarni sug'urta qoidalariga asosan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda tabiiy ofatlar, yong'in, o'simliklarning kasalliklar va zararkunandalardan talafot ko'rishi, chorva mollarining yuqumli kasalliklardan nobud bo'lishi va zaharlanishi hamda yovvoyi hayvonlar tomonidan ekinlarga zarar yetkazilishi bo'yicha sug'urta shartnomalarini tuzish nazarda tutilmoqda.

Shuningdek, qishloq xo'jaligi sug'urtasining davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning huquqiy asoslarini belgilash, qishloq xo'jaligi sohasida tavakkalchiliklarini sug'urtalash jarayonida ishtirok etuvchi subyektlarning huquq va majburiyatlari belgilanmoqda.

Moliyaviy rejalashtirish va byudjet nazorati

Fermer xo'jaligining moliyasini boshqarish puxta rejalashtirilgan byudjetni talab qiladi. Samarali moliyaviy strategiyani ishlab chiqishda kelajakdagi xavflarni

oldindan bilish muhimdir. Haqiqiy moliyaviy maqsadlar qo'yish va barcha mumkin bo'lgan daromad va xarajatlar manbalarini hisoblash, bozor va biznesdagi o'zgarishlarni aks ettirish uchun xo'jalik byudjetini muntazam ravishda baholash va yangilab turish lozim. Byudjetni yaxshi boshqarish fermer xo'jaligining barqarorligiga ta'sir qilmasdan kutilmagan xarajatlarni boshqarish mumkinligini kafolatlaydi. Moliyaviy rejalashtirish quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

Daromad prognozlar: o'tgan ma'lumotlar va bozor tendensiyalarini hisobga olgan holda, turli manbalardan kutilayotgan daromadlarni hisoblash.

Xarajatlarni boshqarish: o'zgaruvchan va doimiy xarajatlarni o'z ichiga olgan barcha xarajatlarni kuzatib borish va ularni kamaytirish usullarini topish.

Naqd pul oqimi tahlili: likvidlikni ta'minlash uchun naqd pul tushumlari va chiqimlarini kuzatib borish.

Favqulodda vaziyatlar fondlari: qiyin paytlarda bufer bo'lib xizmat qilishi mumkin bo'lgan kutilmagan xarajatlar yoki yo'qotishlar uchun pul zaxiralarini yaratish.

Muntazam moliyaviy tahlillar fermerni o'z byudjetiga moslashishga va moliyaviy sog'liq uchun oqilona qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Texnologiyaga investitsiyalar

Yangi qishloq xo'jaligi texnologiyalariga sarmoya kiritish samaradorlikni oshirish va chiqindilarni kamaytirish orqali moliyaviy natijalarni yaxshilashi mumkin. Yangi dehqonchilik asboblari, avtomatlashtirilgan uskunalar va ilg'or ma'lumotlar tahlili kabi zamonaviy texnologiyalar fermerga oqilona qarorlar qabul qilish, resurslardan maksimal darajada foydalanish va atrof-muhit o'zgarishlarini bashorat qilishda yordam beradi. Misol uchun, Agrodronlardan dalalarga yuqori aniqlikdagi purkash tizimi vositasida ishlov berishda foydalanish mumkin. Bu o'g'it va pestitsidlarni yanada samarali va aniq qo'llash, isrofgarchilik va atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish imkonini beradi. Agrodronlar ekish jarayonini avtomatlashtirishi mumkin. Bu esa urug'larni dala bo'ylab bir tekis taqsimlash imkonini beradi. Natijada ekish samaradorligi oshiriladi va yuqori hosil olishga olib keladi. Shuningdek suv tejovchi texnologiyalar, lazerli tekislash kabilarni ham misol qilish mumkin. Yangi zamonaviy texnologiyadan foydalanish nafaqat unumdorlikni oshiradi, balki fermer xo'jaligini o'zgaruvchan sharoitlarga yanada moslashuvchan qiladi.

Kuchli bozor munosabatlarini o'rnatish

Doimiy daromad manbalarini ta'minlash yetkazib beruvchilar va mijozlar bilan mustahkam aloqalar o'rnatishni talab qiladi. Xaridorlar bilan shartnomalar imzolash daromadning beqarorligini kamaytirishi va yetishtiriladigan hosil bozorini kafolatlashi mumkin. Yetkazib beruvchilar bilan yaxshi munosabatlar, shuningdek, yanada qulayroq kredit shartlari va ta'minotdan doimiy foydalanishga olib kelishi mumkin. Qishloq xo'jaligi sohasida kuchli tarmoqni rivojlantirish fermerni moliyaviy jihatdan

barqarorroq bo'lishiga yordam beradi. Xaridorlar bilan uzoq muddatli shartnomalar fermer mahsulotiga barqaror talab va narx barqarorligiga olib keladi. Yetkazib beruvchilar bilan yaxshi munosabatlar to'lov shartlarini yaxshilash va sifatli ma'lumotlardan foydalanish imkonini beradi. Kooperatsiyalarga birlashish fermerning bozordagi mavqeini oshirishi va jamoaviy muzokaralar kuchini ta'minlashi mumkin. Yaxshi muloqot va ishonch bu munosabatlarni saqlab qolish va o'zaro manfaatlarni ta'minlashning kalitidir.

Imtiyozlar va subsidiyalar

Keyingi yillarda qishloq xo'jaligi korxonalarini davlat tomonidan moliyaviy qo'llab quvvatlar maqsadida barcha yo'nalishlarda imtiyozlar va subsidiyalar berib kelinmoqda. Subsidiyalar daromad barqarorligini ta'minlashi va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishi mumkin. Biroq, zudlik bilan yordam olish uchun ushbu dasturlarga muvofiqlik mezonlarini va ariza berish jarayonini bilish muhimdir. Bu borada ishlarni shaffor va adolatli bolishini ta'minlash maqsadida Qishloq xo'jaligi vazirligi hamda "ASM raqamlashtirish markazi" DM mutaxassislari tomonidan "Agrosubsidiya" yagona axborot tizimi ishlab chiqilib, ishga tushurildi. Bungungi kunda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilariga subsidiyalar berish bo'yicha xujjatlarni to'plash, ko'rib chiqish va vakolatli organlar va tashkilotlar bilan kelishish jarayonlari to'liq raqamlashtirilgan holda olib borilmoqda.

Xulosa

Qishloq xo'jaligida moliyaviy tavakkalchiliklarni proaktiv boshqarish fermer xo'jaligining uzoq muddatli rentabelligini kafolatlash uchun muhimdir. Diversifikatsiya, fyuchers shartnomalari, sug'urta va texnologiyaga sarmoya kiritish kabi moliyaviy strategiyalarni qabul qilish orqali fermer xavflarni kamaytirishi mumkin. Bundan tashqari, muntazam moliyaviy tahlil, kuchli bozor aloqalari va hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlash fermerlarning moliyaviy muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi. Moliyaviy risklarni boshqarishda proaktiv yondashuvni qabul qilish inqirozlarga javob berishdan ko'ra noaniqliklarni oldindan bilish va ularga tayyorlanish imkonini beradi. Biznesning moliyaviy o'sishini ta'minlash uchun korxona ehtiyojlariga moslashtirilgan professional moliyaviy maslahatlarga murojaat qilish talab etiladi. Qishloq xo'jaligida moliyaviy risklarni boshqarishga qaratilgan onlayn-seminar yoki maslahat xizmatidan foydalanish lozim. Dehqonchilik biznesida uzoq muddatli muvaffaqiyatni ta'minlash uchun bugun korxona moliyasini nazorat qilish muhim.